

УДК 351.752: 330.59

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.5.5>

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ СТРУКТУРНОЇ ФАКТОРНОЇ ТРИЄДНОСТІ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ратушняк В. В. – аспірант кафедри управління та адміністрування

Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

ORCID: 0009-0003-8412-5459

У статті розглянуто наслідки впливу структурної факторної триєдності на розвиток громадянського суспільства. Зазначено, що події останніх десятиріч років, починаючи з отриманням Україною незалежності, поступово впливали на формування повноцінного демократичного громадянського суспільства, члени якого повністю здатні формувати та захищати свою громадянську позицію. В зв'язку з цим, в роботі описується структурна факторна триєдність, яка впливає на розвиток громадянського суспільства та складається з історичного фактору, державного фактору та фактору індивіда. Так, вплив першого фактору приводить до формування засад громадянського суспільства та формує здатність його виникнення у державі. Доведено, що фундаментальний характер зазначеного фактору, під впливом якого відбувається формування політичної організації суспільства. Результатом впливу другого фактору є процес побудови громадянського суспільства в демократичній державі. Зазначена думка про випереджальний характер громадянського суспільства, при якому не держава через інститути влади впливає на громадянське суспільство, а навпаки – розвиток політичної організації суспільства формує нове бачення держави, це приводить до проявів впливу третього фактору, результатом чого є формування власного «Я» кожного члена громадянського суспільства. Така думка висловлюється через з'ясування природи задоволення потреб членів суспільства у захисті своєї громадянської позиції на основі теоретичних досліджень існуючих теорій мотивації. В роботі зроблено висновок про активну взаємодію держави та суспільства, результатом якої є існування людини у демократичному, соціально спрямованому середовищі, де забезпечуються права та свободи всіх членів суспільства.

Ключові слова: державна політика, державне управління, державна влада, громадянське суспільство, демократична трансформація.

Ratushnyak V. V. The consequences of the influence of the structural factor trinity on the development of civil society

The article considers the consequences of the impact of the structural factor trinity on the development of civil society. It is noted that the events of the last dozen years, starting with the independence of Ukraine, gradually influenced the formation of a full-fledged democratic civil society, whose members are fully capable of forming and defending their civil position. Along with this, the work revealed a structural factor trinity that affects the development of civil society, it consists of historical, state, and individual factors. Thus, the influence of the historical factor leads to the formation of the foundations of civil society and forms the ability of its emergence in the state. The fundamental nature of the influence of the first factor, which influences the formation of the political organization of society, has been proved. The process of building a civil society in a democratic state is attributed to the influence of the second factor. The stated opinion is about the anticipatory nature of civil society, in which it is not the state through the institutions of power that influences civil society, but on the contrary – the development of the political organization of society forms a new vision of the state. Which leads to manifestations of the third factor; under the influence of which the formation of one's own "I", of each member of civil society, takes place. This opinion is expressed through the clarification of the nature of meeting the needs of members of society in the protection of their civic position, based on theoretical studies of existing theories of motivation. The work concludes about the mandatory interaction of the state and society, the result of which is the existence of a person in a democratic, socially oriented environment, where the rights and freedoms of all members of society are fulfilled.

Key words: state policy, state administration, state power, civil society, democratic transformation.

Постановка проблеми. Останнім часом державно громадянське партнерство є об'єктом наукових досліджень, що пов'язано перш за все з ростом активності членів українського громадянського суспільства. Події останніх десятиріч років,

починаючи з отриманням Україною незалежності, поступово впливали на формування повноцінного демократичного громадянського суспільства, члени якого повністю здатні формувати та захищати свою громадянську позицію.

Ретельне та всебічне дослідження ідеї громадянського суспільства, оптимізація функціонування його інститутів у сучасних умовах демократичного розвитку, визначення основних факторів, що впливають на нього, та шляхів покращення цього процесу в Україні є надзвичайно важливими завданнями, необхідними для подальшого розвитку демократії в нашій державі. Враховуючи постійний характер процесу формування, становлення та розвитку громадянського суспільства, зазначений науковий напрямок буде залишатись актуальним на протязі тривалого часу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як вже відмічалось, тема громадянського суспільства є об'єктом дослідження широкого кола науковців. Серед них можна виділити: М. Бичкова, Г. Гегеля, Д. Герасименко, В. Цимбалюка, В. Гришко, І. Мішук та ін. Але незважаючи на різноманітність сучасних досліджень обраної теми, досі ще не сформована науково-практична єдність щодо трактування дефініції «громадянське суспільство», факторів впливу та умов існування його існування а в зарубіжній та українській науковій спільноті.

Мета статті. Виходячи з вищесказаного, метою статті є обґрунтування структурної факторної триєдності громадянського суспільства, що дозволить з'ясувати його функціональну сутність.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні є очевидним, що сучасна демократична держава не може існувати без наявності активного громадянського суспільства. Сталий розвиток, демократія, дотримання прав людини неможливі без сильного, різноманітного та незалежного громадянського суспільства.

Процес формування громадянського суспільства відбувається під впливом факторів, які мають системоутворюючий характер. Підтвердженням цього, є наявність факторів, які поступово формують сучасний стан громадянського суспільства, до них віднесено історичний, державний фактори та фактор індивіда.

Так, в підтвердження впливу історичного фактору, варто відмити виникнення громадянського суспільства як історичного феномену на певному етапі розвитку людства в західній цивілізації. Під впливом політичних, економічних, соціальних та культурних умов, відбулось формування соціальної свідомості західноєвропейського громадянина, діяльність якого і призвела до формування засад демократичного громадянського суспільства.

Отже, сучасні дослідники впливу історичного фактору на розвиток громадянського суспільства наводять наступні підходи до його виникнення [1, с. 9–10]:

– філософський, який демонструє місце і роль об'єкту дослідження у суспільному житті. За визначенням Д. Герасименко погляди на громадянське суспільство як філософську категорію мають два підходи: феноменальний та абстрактно-понятійний. Згідно до першого підходу, ця категорія флективна, яка знаходиться у постійному динамічному стані. Другий підхід розглядає зазначену категорію як самостійну, яка не має взаємодії з реальною суспільною свідомістю, а відіграє лише ідеологічну роль [2, с. 25];

– політичний підхід, які демонструє взаємозв'язок держави та суспільства, результатом якого є формування та розвиток політичних партій, феноменальною особливістю яких є захист інтересів громадянського суспільства;

– правовий підхід, що розглядає громадянське суспільство як результат правових відносин в державі, які будуються на чіткому виконанні законів і правил, прийнятих у суспільстві;

– соціальний підхід, який акцентує увагу на соціальних аспектах, взаємодії громадян та соціальних груп у суспільстві, а також на важливості підтримки та розвитку соціальних інститутів та ініціатив громадян. Цей підхід спрямований на підвищення соціальної взаємодії, розвиток соціальних ініціатив, спрямованих на підвищення рівня соціального добробуту членів громадянського суспільства;

– економічний підхід, який розглядає роль власності в громадянському суспільстві. Відповідно до праць Г. Гегеля, саме приватна власність є матеріальною основою особистої свободи індивіда, яка сприяє особистій автономії громадянина [3].

Зазначимо, що вплив історичного фактору неможливо розглядати без аналізу етапів розвитку громадянського суспільства. Так, В. Грішко виділяє чотири етапи: початковий – з періоду античності до XVI–XVII сторіччя, на якому формування громадянського суспільства відбувалось на основі політичного єднання осіб, заснованого на договірних зобов'язаннях громадян з представниками держави; другий – період епохи Відродження, характеризується формуванням принципів свободи особистості, ціннісними ідеями окремого громадянина, повагою до приватної власності та господарської самостійності; третій етап – період з XIX до першої чверті XX століття, під час якого громадянське суспільство набирає онтологічного статусу, тобто відбувається застосування принципів демократії до громадянського суспільства; останній період – 20–90-ті роки XX століття, ілюструє громадянське суспільство як основну ознаку наявності демократії в державі. Воно виконує об'єднуючу функцію між особистістю, державою та публічною сферою з метою захисту приватних та державних інтересів [1, с. 11–12].

Отже, вплив історичного фактору на формування громадянського суспільства має фундаментальний характер. У процесі еволюції людства феномен громадянського суспільства є найбільш якісною його характеристикою як головного складового елемента в системі держави, який дозволяє формувати політичну організацію суспільства. В цій організації громадянське суспільство і держава є окремими тотожно рівними елементами.

Наступним фактором, який здійснює вплив на об'єкт нашого дослідження є фактор держави, до якого віднесемо процес побудови демократичного суспільства під впливом виконання функцій держави. В даному контексті, відмітимо ідею Платона про те, що існування громадянського суспільства можливе лише за умов дотримання державної справедливості прав та свобод громадян.

З цього можна усвідомити випереджальний характер громадянського суспільства, при якому не держава через інститути влади впливає на громадянське суспільство, а навпаки – розвиток політичної організації суспільства формує нове бачення держави. Цієї думки дотримується М. Бичков. Він наголошує про трансформацію держави з універсальної впливової організації до ролі соціального арбітра, який виконує посередницькі функції у громадянському суспільстві. Зазначена трансформація припускає послаблення впливу держави, політичних партій та посилення впливу недержавних громадських об'єднань [4, с. 9].

Розглянемо вплив третього фактору. Отже, формування громадянського суспільства залежить від громадянської позиції кожного його члена. Як зазначає І. Мишук, «формування власного «Я» починається при достатній самосвідомості індивіда» [1, с. 37]. Зазначимо, що рухомою силою цього процесу може бути потреби членів суспільства у захисті своїх позицій та просуванні своєї громадянської позиції. Це визначає множинність варіацій їх проявів щодо створення умов задоволення різних потреб громадянина як основний рушійної сили громадянського суспільства. Потреба в цьому випадку є об'єктом, навколо якого будуються

відносини всередині громадянського суспільства, а також відносини його суб'єктів з іншими суб'єктами системи держави та реалізації суб'єктів державної влади як системи вищого ієрархічного рівня, при чіткій організації владного впливу, якщо допускати думку про вплив системи державної влади на формування умов в яких функціонує громадянське суспільство.

Для з'ясування потреби як елементу формування сучасного громадянського суспільства, звернемося до теоретичної сутності потреби за допомогою існуючих мотиваційних теорій. Одна з найзмістовніших теорій мотивації – теорія А. Маслоу – свідчить про те, що кожен громадянин відчуває ряд потреб, які знаходяться між собою у певній ієрархічній послідовності: фізіологічні або базові (потреби в повітрі, їжі, воді, теплі і т.д.); потреби в самозбереженні (захист від небезпек в середовищі); соціальні потреби (потреби власності, особливі стосунки тощо); потреби у повазі (престиж, слава, повага, самоповага); потреби у самореалізації, самовираженні, що може мати прояв в реалізації своєї громадянської позиції [5].

Відповідно до трирівневої теорії К. Альдерфера, люди відчувають потреби трьох видів: потреби існування, пов'язані із задоволенням фізичних потреб та безпекою людини; потреби у зв'язках, що походять із соціальної природи людини та її прагнення бути членом суспільства (як останні К. Альдерфер називає колектив, сім'ю, друзів, громадські організації тощо); потреби зростання, до яких належить бажання людини висловити свою позицію, отримати визнання, самоствердитися [6].

Отже основою обох теорій є потреби одного соціально-економічного змісту. Використання того чи іншого угруповання потреб визначається цільовими установками проведених досліджень, можливістю та необхідністю детального чи укрупненого їх подання. Що ж до дослідження особливостей формування громадянського суспільства, то його розуміння як системи визначає велику доцільність використання укрупнених груп потреб у межах теорії К. Альдерфера, що дозволяє пояснити закономірності формування з погляду елементів системи та внутрішньосистемних зв'язків.

Оскільки формування громадянського суспільства може бути представлено як процес вирішення політичних, правових економічних та соціальних проблем суспільства, можна припустити, що в основі формування лежить задоволення:

- потреб існування у відповідності до існуючих соціально-економічних умов;
- потреб у зв'язках, що визначають відтворення зв'язків індивідів та соціальних груп для захисту своєї громадянської позиції та впливу на вирішення політичних проблем у державі;
- потреб зростання, що формують потенціал громадянського суспільства, який в подальшому спрямовується на захист інтересів останнього.

У той же час вивчення впливу фактору члена громадянського суспільства, дозволяє зробити висновок про перехід у суспільстві від потреб у зв'язках членів громадянського суспільства до потреби існування, оскільки без реалізації зв'язків між членами зазначеного суспільства як елементами системи існування громадянського суспільства неможливе.

Зв'язки, які формуються між членами громадянської суспільства призводять до виникнення колективного суб'єкту, «який виникає у процесі єдиної направленості суб'єктів на певні цілі, які вони сумісно реалізують саме на цьому етапі, коли відбувається усвідомлення окремими суб'єктами своєї єдності, коли формується так званий полісуб'єкт» [1, с. 38]. Варто погодитися з думкою І. Мішук, яка наголошує, що саме формування колективного суб'єкту відносить громадянське суспільство до динамічної системи, яка сприяє інтеграції нових учасників та є автономним механізмом.

Автономність характеру громадянського суспільства не означає його незалежності, оскільки в сучасній системі державного управління владні функції повинні спрямовуватися на створення умов існування громадянського суспільства. Недарма в цьому дослідженні ми починали з історичного фактору, вплив якого дозволів розкрити фактор держави, що нарешті дає можливість з'явитися фактору особистості чи індивіду. Факторна триєдність дозволяє спостерігати розвиток громадянського суспільства до реалізації мети свого існування, до якої можна віднести таку тезу: «мета громадянського суспільства – змусити державу бути справедливою та ефективною» [7].

Осмилення даної тези говорить про обов'язкову взаємодію держави та суспільства, результатом якої є існування людини у демократичному, соціально спрямованому середовищі, в якому відбувається задовольняються права та свободи всіх членів суспільства.

Висновки та пропозиції. Таким чином, наслідками впливу структурної факторної триєдності на розвиток громадянського суспільства є фактори, вплив яких усвідомлюють сутність та необхідність існування об'єкту нашого дослідження. Громадське суспільство нашої держави формувалось та формується під впливом історичного фактору, який дозволив сформувати свідомого громадянина країни, що виборює власну свободу та незалежність протягом тривалого часового проміжку, що нарешті призвело до демократичних перетворень в країні. Результатом цього є незламність українського громадянського суспільства, яке в даний час ефективно протидіє російському агресору. Наслідками впливу фактору держави є ухвалення законів та підзаконних нормативно-правових актів, які створюють умови функціонування та розвитку громадянського суспільства у відповідних умовах. При цьому, зазначений нами фактор індивіду сприяє формуванню особистісного «Я» кожного члена суспільства.

Виходячи з вищесказаного можна стверджувати, що ефективна взаємодія українського громадянського суспільства та державної влади в умовах сьогодення є консолідованою та суспільною працею, мета якої за умови виконання відповідних завдань буде обов'язково досягнута після перемоги над агресором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія. авт.кол.: В.І. Цимбалюк, В.І. Гришко, І.В. Мішук та ін. Одеса: КУПІСНКО СВ, 2019. 158 с.
2. Герасименко Д. Ідея громадянського суспільства (І. Кант та Е. Левінас): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософс. наук. 09.00.05 – історія філософії. Київ, 2017. URL: http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/K_26.053.13/dis_Gerasimenko.pdf. 2
3. Гегель Г. Основи філософії права. К., 2000р. 346 с.
4. Бичков М.М. Фактори виникнення і розвитку громадянського суспільства. *Науковий журнал «Політкурс»*. 2017. Випуск 3. С. 5–10.
5. Maslow, A. H. *Motivation and Personality*. New York: Harpaer & Row, 1954. 411 p.
6. Alderfer, Clayton P. An empirical test of a new theory of human needs. *Organizational Behavior and Human Performance*. 1969. Vol. 4 (2). P. 142–175.
7. Роль і місія громадянського суспільства. Чи потрібні людям «посередники»? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2834247-rol-i-misia-gromadanskogo-suspilstva-ci-potribni-ludam-poseredniki.html>

REFERENCES:

1. Formuvannia ta stanovlennia hromadians'koho suspil'stva v Ukraini [Formation and establishment of civil society in Ukraine]: monohrafiia. avt.kol.: V.I. Tsymbaliuk, V.I. Hryshko, I.V. Mischuk ta in. Odesa: KUPRIYeNKO SV, 2019 158 s. [in Ukrainian].
 2. Herasymenko D. (2017) Ideia hromadians'koho suspil'stva (I. Kant ta E. Levinas) [The idea of civil society (I. Kant and E. Levinas)]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filofs. nauk. 09.00.05 – istoriia filosofii. Kyiv. URL: http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/K_26.053.13/dis_Gerasimenko.pdf. 2 [in Ukrainian].
 3. Hehel' H. (2000) Osnovy filosofii prava. [Fundamentals of legal philosophy] K. 346 [in Ukrainian].
 4. Bychkov M.M. (2017) Faktory vynykнення i rozvytku hromadians'koho suspil'stva [Factors of the emergence and development of civil society]. *Naukovyy zhurnal "Politkurs"*. Vypusk 3. 5–10 [in Ukrainian].
 5. Maslow, A. H. (1954) Motivation and Personality. New York: Harpaer & Row, 411. [in English]
 6. Alderfer, Clayton P. (1969) An empirical test of a new theory of human needs. *Organizational Behavior and Human Performance*. Vol. 4(2). 142–175 [in English].
 7. Rol' i misiia hromadians'koho suspil'stva. Chy potribni liudiam "poserednyky"? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2834247-rol-i-misia-gromadanskogo-suspilstva-ci-potribni-ludam-poseredniki.html> [in Ukrainian].
-